

DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2026.03k\(203\).23](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2026.03k(203).23)

*Грибук В.О.,
аспірант кафедри фізичної культури та базової загальної середньої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка м.Житомир*
<https://orcid.org/0009-0008-4477-3706>

*Грибан Г.П.,
доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри фізичної культури
та базової загальної середньої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка м.Житомир*
<https://orcid.org/0000-0002-9049-1485>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Серед актуальних проблем розвитку сфери фізичної культури важне місце займає проблема соціального управління удосконалення процесу фізичного виховання в шкільному середовищі. Сучасний освітній процес в закладах загальної середньої освіти, заснований на реалізації концепції Нової української школи, характеризується суттєвим інтелектуальним навантаженням та високими вимогами до фізичного здоров'я школярів. Мета дослідження – встановити підходи до формування організаційно-педагогічного механізму удосконалення процесу фізичного виховання дітей шкільного віку на регіональному рівні. Специфіка управління удосконалення процесу фізичного виховання в закладі загальної середньої освіти полягає у тому, що директор разом зі своєю адміністративною командою, учнями, батьками та представниками громадських структур має запроваджувати ефективну модель управління та співуправління з реальним посиленням ролі громадських структур. Встановлено, що організаційно-педагогічний механізм удосконалення процесу фізичного виховання дітей шкільного віку на рівні територіальних громад розглядається як сукупність організаційних форм, методів, інструментів та правових норм, які застосовують суб'єкти та об'єкти управління на основі принципів соціальної відповідальності.

Ключові слова: школа, фізична культура, фізична активність, управління, територіальна громада, діти шкільного віку.

Hrybuk Vasyi, Griban Gryhoriy. Organizational and pedagogical mechanism for improving the process of physical education of school-age children: regional aspect. Among the current problems of development in the field of physical culture, an important place is occupied by the problem of social management of improving the process of physical education in the school environment. The modern educational process in secondary education institutions, based on the implementation of the concept of the New Ukrainian School, is characterized by significant intellectual workload and high demands on the physical health of schoolchildren. The purpose of the study is to establish approaches to the formation of an organizational and pedagogical mechanism for improving the process of physical education of school-age children at the regional level. Effective management of the system of physical education of school-age children is ensured by effective mechanisms: political, regulatory, economic, organizational and pedagogical, motivational and informational and analytical. The organizational and pedagogical mechanism for improving the process of physical education of school-age children is presented as a complex system of interconnected elements (goals, tasks, methods, forms, means) and organizational influences at various levels (from the regional level of the territorial community to the teacher level), which ensures the regulation and coordination of the pedagogical process to achieve specific educational goals, improve interaction and activate participants in education and upbringing. It has been established that the organizational and pedagogical mechanism for improving the process of physical education of school-age children at the level of territorial communities is considered as a set of organizational forms, methods, tools and legal norms applied by subjects and objects of management based on the principles of social responsibility, social and public accessibility.

Key words: school, physical education, physical activity, management, territorial community, school-age children.

Постановка проблеми. Серед актуальних проблем розвитку сфери фізичної культури важне місце займає проблема соціального управління удосконаленням процесу фізичного виховання в шкільному середовищі. У вирішенні цієї комплексної проблеми провідна роль належить організації фізичної культури в конкретному середовищі, а саме: якість організації освітнього процесу з фізичного виховання у дистанційному форматі навчання, з урахуванням рівня фізичної підготовленості учнів; організація позакласної роботи; ефективність самостійних занять у підвищенні фізичних можливостей учнів; формування мотивації під час організації дозвілля; розширення спектру фізичної активності школярів; використання інноваційних технологій та підвищення кваліфікації вчителів. Окрім того, у сучасних умовах змінюються організаційні форми взаємодії державних органів та організацій з суб'єктами місцевого самоуправління та приватного бізнесу, відбуваються суттєві зрушення в цілях та механізмах управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У чисельних наукових розвідках останніх років вже відносно сформовані актуальні напрямки вдосконалення та розвитку системи фізичного виховання: впровадження у процес шкільного фізичного виховання змішаної соціально-особистісної моделі фізичного виховання школярів; розвиток системи шкільного спорту; представлено узагальнені обриси необхідності впровадження нових механізмів взаємодії державних структур і приватного сектору в галузі на державному та місцевому рівнях [2; 3; 4 та ін.]. Серед сучасних тенденцій та перспектив розвитку фізичного виховання підростаючого покоління, встановлено: аналіз фізичної активності в освітньому процесі, який стосується соціокультурних та етичних питань у фізичному вихованні; аналіз педагогічних досліджень і методів викладання у фізичному вихованні, що стосуються експериментальних методик викладання, інноваційних навчальних програм, новітніх технологій для передачі знань і розбудови потенціалу; аналіз програм, спрямованих на профілактику хронічних захворювань засобами фізичного виховання та підтримку фізичного і психічного здоров'я молоді [9; 10; 11 та ін.].

Вченими підкреслюється очевидність того, що класична модель організації системи фізичного виховання в шкільному середовищі не в повній мірі є адекватною сучасним вимогам суспільства. Сфера регіонального управління фізичною культурою і спортом, освітою, має орієнтуватися на тісну співпрацю територіальних громад з науковими установами, регіональними фізкультурно-спортивними та оздоровчими організаціями, закладами загальної середньої освіти, батьками, громадськими об'єднаннями, представниками бізнесу, з метою пошуку інноваційних шляхів змін організаційних, педагогічних, соціально-економічних та філософських поглядів на удосконалення процесу фізичного виховання школярів, з урахуванням місцевих потреб та ресурсного потенціалу [5; 6; 7; 8 та ін.]. І. В. Бакіко, А. В. Хомич, О. О. Малімон актуалізують необхідність аналізу, узагальнення й систематизації даних щодо досвіду країн Європи в реформуванні організації та забезпеченні потенціалу системи фізичного виховання школярів, що має використовуватися в практиці української середньої освіти [1].

Однак, незважаючи на накопичений науково-практичний досвід, залишаються не в повній мірі дослідженими питання системного аналізу організаційно-педагогічного механізму удосконалення процесу фізичного виховання дітей шкільного віку на регіональному рівні, а також шляхи його оптимізації, з урахуванням сучасних організаційно-педагогічних умов функціонування та розвитку системи шкільного фізичного виховання та децентралізації галузевого управління.

Мета статті – дослідити формування організаційно-педагогічного механізму удосконалення процесу фізичного виховання дітей шкільного віку на регіональному рівні.

Концепція дослідження спрямована на формування організаційно-педагогічного механізму удосконалення процесу фізичного виховання дітей шкільного віку на рівні територіальних громад. Використано загальнонаукові методи дослідження (критичний аналіз науково-методичної літератури та нормативно-правових документів; синтез і систематизація інформації; системний аналіз, анкетування, організаційне моделювання), методи математичної статистики. В дослідженні взяли участь директори, методист та вчителі фізичної культури закладів загальної середньої освіти Житомирської області (n = 157).

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток системи фізичного виховання дітей шкільного віку забезпечується організаційними умовами управлінського характеру органів управління сферами освіти та науки, фізичної культури і спорту, а також охорони здоров'я. Ефективне управління системою фізичного виховання дітей шкільного віку забезпечується дієвими механізмами: політичним, нормативно-правовим, економічним, організаційно-педагогічним, мотиваційним та інформаційно-аналітичним. Сталий розвиток системи забезпечується на всіх рівнях управління (державному, регіональному, місцевому).

Серед основних проблем системи освіти в Житомирській області протягом останніх років визначено створення безпечних умов для рівного доступу дітей до якісної освіти; формування оптимальної мережі закладів освіти; створення базбар'єного доступу до закладів освіти; цифровізації освітнього процесу; забезпечення учнів та педагогічних працівників підвезенням до закладів освіти та реалізації в повному обсязі Концепції Нової української школи. В сфері фізичної культури і спорту потенціал спрямовано на вирішення питань з підвищення рівня фінансування з місцевих бюджетів, що обмежує можливості для розвитку спорту, модернізації інфраструктури та підтримки спортивних програм; відсутності сучасних закладів фізичної культури і спорту, об'єктів спортивної інфраструктури для задоволення потреб населення області регулярними заняттями фізичною культурою і спортом; втрати кваліфікованих фахівців сфери фізичної культури і спорту в територіальних громадах; оновлення спортивного обладнання та інвентарю для дитячо-юнацьких спортивних шкіл області.

При цьому, вдосконалення процесу фізичного виховання дітей шкільного віку слід розглядати як об'єкт соціального управління, а також семіотичне утворення у регіональному управлінні освіти, сфери фізичної культури і спорту, в контексті встановлення, збереження та відновлення взаємозв'язків всіх елементів системи для репрезентації внутрішніх і зовнішніх комунікацій, а також здійснення цілеспрямованого управлінського впливу. Зміст регіонального управління, його мета, функції та методи вимагають наукового обґрунтування, а також реформування відповідно до вимог часу. Проте постійна реорганізація структури державного управління сфери фізичної культури має негативний вплив на процеси сталого розвитку фізкультурно-спортивного руху в Україні, не в повній мірі забезпечує ефективну реалізацію ресурсного потенціалу.

Аналіз теорії та практики розвитку системи фізичного виховання в шкільному середовищі дозволяє представити організаційно-педагогічний механізм удосконалення процесу фізичного виховання дітей шкільного віку як комплексну систему взаємопов'язаних елементів (цілей, завдань, методів, форм, засобів) та організаційних впливів на різних рівнях (від регіонального рівня територіальної громади до рівня вчителя), що забезпечує регулювання та координацію педагогічного процесу для досягнення визначених освітніх цілей, вдосконалення взаємодії та активізації учасників навчання й виховання. Він включає в себе структуру управління, методики та інструменти, які дозволяють ефективно впроваджувати педагогічні рішення, розвивати особистість та реалізовувати освітні програми. Ключовими компонентами виступають: організаційна складова (вплив регіональних органів управління, адміністрації школи та безпосередньо педагогів) та їх взаємодія; педагогічна складова (методи навчання, виховні стратегії, психолого-педагогічні тренінги, комунікативні та організаторські здібності вчителя фізичної культури); взаємодія (координація дій, налагодження міжособистісних стосунків та співпраці всіх учасників освітнього процесу). Метою організаційно-педагогічного механізму є регулювання педагогічного процесу, досягнення конкретних дидактичних завдань, розвиток особистості учня. Інструментами ефективності виступають діагностичні методики планування, організації позаурочної діяльності, організації самоврядування, позакласна робота, співпраця між громадою та школою. Механізм забезпечує перетворення управлінських рішень на конкретні педагогічні дії. Він визначає, хто, що, коли і як робить на всіх етапах освітнього процесу – від планування навчального року до щоденної взаємодії вчителя з учнем та батьками для досягнення якісних освітніх результатів. Взаємозв'язок між принципом «єдності об'єкта та оточуючого середовища» та «статистичним принципом» побудови спільних взаємообумовлених відносин призводить до наступного їх представлення (рис.1).

Рис. 1. Матриця взаємодії в системі «середовище – об'єкт – суб'єкт»

Взаємообумовленість відносин елементів системи «середовище – об'єкт – суб'єкт», відноситься до побудови структури «гуманістичних систем». У відповідності до статистичного принципу побудови відносин в цих системах, елемент кожної частини має деталізацію, в основі якої перебуває закон нормального розподілу або біноміальний закон.

Висновки. Систематизація фундаментальних та прикладних досліджень з управління процесами функціонування та розвитку сфери фізичної культури, дозволила виявити, що комплексний та міждисциплінарний

підхід вирішення актуального наукового завдання з підвищення ефективності регіонального управління системою фізичного виховання школярів, а також його вплив на удосконалення процесу фізичного виховання в конкретній школі перебуває на початковій стадії. У сучасних умовах змінюються організаційні форми взаємодії державних органів та організацій з суб'єктами місцевого самоуправління та приватного бізнесу, відбуваються суттєві зрушення в цілях та механізмах управління. Відтак організаційно-педагогічний механізм удосконалення процесу фізичного виховання дітей шкільного віку на рівні територіальних громад розглядається як сукупність організаційних форм, методів, інструментів та правових норм, які застосовують суб'єкти та об'єкти управління на основі принципів соціальної відповідальності, суспільної та громадської безбар'єрності.

Перспективи подальших досліджень спрямовані на створення організаційно-педагогічного механізму удосконалення процесу фізичного виховання дітей шкільного віку в різних територіальних громадах.

Література

1. Бакіко І. В., Хомич А. В., Малімон О. О. Стан фізкультурно-рекреаційної діяльності в шкільній освіті Європи. *Олімпійський та паралімпійський спорт*. 2024. № 1. С. 7–10. DOI 10.32782/olimpsspu/2024.1.1
2. Бондарчук Н., Безверхня Г., Цибульська В. Обрис фізкультурно-спортивної галузі повоевненої України як оновленого засобу забезпечення саморозвитку особистості і формування здорової спортивної української нації. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2025. 30(3). С. 17–32.
3. Гавришко С. Г., Кобаль В. І. Оптимізація управління системою фізичного виховання в закладах загальної середньої освіти. *Міжнародний науковий журнал «Освіта і наука»*. 2019. 1(26). С. 92–97. [https://doi.org/10.31339/2617-0833-2019-1\(26\)-92-97](https://doi.org/10.31339/2617-0833-2019-1(26)-92-97)
4. Круцевич Т. Ю., Пангелова Н. Є., Москаленко Н. В. Фізичне виховання в закладах освіти: сучасний стан і реалії сьогодення. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2023. № 1. С. 67–77. <https://doi.org/10.32540/2071-1476-2023-1-067>.
5. Москаленко Н., Сидорчук Т., Кошелева О. Оптимізація організаційно-педагогічних умов системи фізичного виховання у закладах загальної середньої освіти. *Вісник Дніпровської академії безперервної освіти. Серія: Філософія, педагогіка*. 2023. 1(1), С. 82–87. <https://doi.org/10.54891/2786-7005-2023-1-13>
6. Онаць О. М. Концептуальні засади організаційних механізмів і технологій громадсько-державного управління загальноосвітніми навчальними закладами: *посібник*. К.: 2015. 109 с.
7. Саранча М. П., Грибан Г. П. Теоретико-методичні засади залучення учнів до позакласної роботи з фізичної культури в загальноосвітніх школах. *Науковий часопис УДУ ім. М. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць*. За ред. О. В. Тимошенка. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. Випуск 6 (179) 24. С. 206–209. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.6\(179\).38](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.6(179).38)
8. Семененко В., Теліус В. Удосконалення організаційно-методичних підходів до фізичного виховання в закладах загальної середньої освіти: виклики та перспективи. *Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія*. № 2. 2025. С. 113-118. <https://doi.org/10.32782/spmed.2025.2.16>
9. Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичного виховання і спорту: *колективна монографія: за гол. ред. О. В. Отравенко*; авт. кол.: Л. В. Зубченко, О. В. Ливацький, С. Ю. Ливацька та ін. Полтава: Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2023. 216 с.
10. Halyna Tsyhura, & Harkusha S. (2024). The readiness of physical education and sports professionals to participate in educational activities for sustainable development of society. *Slobozhansky Herald of Science and Sport*. 28(3). 164-172. <https://doi.org/10.15391/sns.v.2024-3.008>
11. Saltan, N., Oleh Olkhovyi, Ihor Fishchuk, Oleksandr Saltan, Yulia Semenova, & Olena Orlenko. (2025). Priority modern scientific trends and approaches in physical education research: bibliometric analysis of scientometric databases. *Slobozhansky Herald of Science and Sport*. 29(1). 14-27. Retrieved from: <https://doi.org/10.15391/sns.v.2025-1.02>

References

1. Bakiko, I. V., Khomych, A. V., & Malimon, O. O. (2024). Stan fizkulturno-rekreaciinoi diialnosti v shkilnii osviti Yevropy [The state of physical culture and recreational activities in European school education]. *Olimpiyskyi ta paraliimpiyskyi sport*, (1), 7–10. <https://doi.org/10.32782/olimpsspu/2024.1.1> [in Ukraine].
2. Bondarchuk, N., Bezverkhnia, H., & Tsybul'ska, V. (2025). Obrysy fizkulturno-sportyvnoi haluzi povoiennoi Ukrainy yak onovlenoho zasobu zabezpechennia samorozvytku osobystosti i formuvannia zdorovoi sportyvnoi ukrainskoi natsii [Outlines of the physical culture and sports sector of post-war Ukraine as a renewed means of ensuring personal self-development and forming a healthy sports nation]. *Sportyvnyi visnyk Prydniprovia*, 30(3), 17–32. [in Ukraine].
3. Havryshko, S. H., & Kobal, V. I. (2019). Optymizatsiia upravlinnia systemoiu fizychnoho vykhovannia v zakladakh zahalnoi serednoi osvity [Optimization of management of the physical education system in general secondary education institutions]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Osvita i nauka"*, 1(26), 92–97. [https://doi.org/10.31339/2617-0833-2019-1\(26\)-92-97](https://doi.org/10.31339/2617-0833-2019-1(26)-92-97) [in Ukraine].
4. Krutsevych, T. Yu., Panhelova, N. Ye., & Moskalenko, N. V. (2023). Fizychno vykhovannia v zakladakh osvity: suchasnyi stan i realii sohodennia [Physical education in educational institutions: Current state and present realities]. *Sportyvnyi visnyk Prydniprovia*, (1), 67–77. <https://doi.org/10.32540/2071-1476-2023-1-067> [in Ukraine].
5. Moskalenko, N., Sydorochuk, T., & Koshelieva, O. (2023). Optymizatsiia orhanizatsiino-pedahohichnykh umov systemy fizychnoho vykhovannia u zakladakh zahalnoi serednoi osvity [Optimization of organizational and pedagogical conditions of the physical education system in general secondary education institutions]. *Visnyk Dniprovskoi akademii*

bezperervnoi osvity. Seriya: Filosofiia, pedahohika, 1(1), 82–87. <https://doi.org/10.54891/2786-7005-2023-1-13> [in Ukraine].

6. Onats, O. M. (2015). Kontseptualni zasady orhanizatsiinykh mekhanizmv i tekhnolohii hromadsko-derzhavnoho upravlinnia zahalnoosvitnimy navchalnymy zakladamy [Conceptual foundations of organizational mechanisms and technologies of public-state governance of general educational institutions]. Kyiv. [in Ukraine].

7. Sarancha, M. P., & Hryban, H. P. (2024). Teoretyko-metodychni zasady zaluchennia uchniv do pozaklasnoi roboty z fizychnoi kultury v zahalnoosvitnikh shkolakh [Theoretical and methodological foundations of involving students in extracurricular physical education activities in general secondary schools]. In O. V. Tymoshenko (Ed.), Naukovyi chasopys UDU imeni M. Drahomanova. Seriya 15: Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) (Issue 6(179)), 206–209. Vyd-vo UDU imeni Mykhaila Drahomanova. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.6\(179\).38](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.6(179).38) [in Ukraine].

8. Semenenko, V., & Telius, V. (2025). Udoskonalennia orhanizatsiino-metodychnykh pidkhodiv do fizychnoho vykhovannia v zakladakh zahalnoi serednoi osvity: vyklyky ta perspektyvy [Improvement of organizational and methodological approaches to physical education in general secondary education institutions: Challenges and prospects]. Sportyvna medytsyna, fizychna terapiia ta erhoterapiia, (2), 113–118. <https://doi.org/10.32782/spmed.2025.2.16> [in Ukraine].

9. Otravenko, O. V. (Ed.). (2023). Suchasni tendentsii ta perspektyvy rozvytku fizychnoho vykhovannia i sportu [Modern trends and prospects for the development of physical education and sport] (L. V. Zubchenko, O. V. Lyvatskyi, S. Yu. Lyvatska, et al.). Luhansk Taras Shevchenko National University. [in Ukraine].

10. Halyna Tsyhura, & Harkusha S. (2024). The readiness of physical education and sports professionals to participate in educational activities for sustainable development of society. *Slobozhanskyi Herald of Science and Sport*. 28(3). 164-172.

11. Saltan, N., Oleh Olkhovyi, Ihor Fishchuk, Oleksandr Saltan, Yulia Semenova, & Olena Orlenko. (2025). Priority modern scientific trends and approaches in physical education research: bibliometric analysis of scientometric databases. *Slobozhanskyi Herald of Science and Sport*. 29(1). 14-27.

Стаття надійшла до редакції / Received 17.02.2026

Прийнята до друку / Accepted 04.03.2026

Опубліковано / Published 25.03.2026